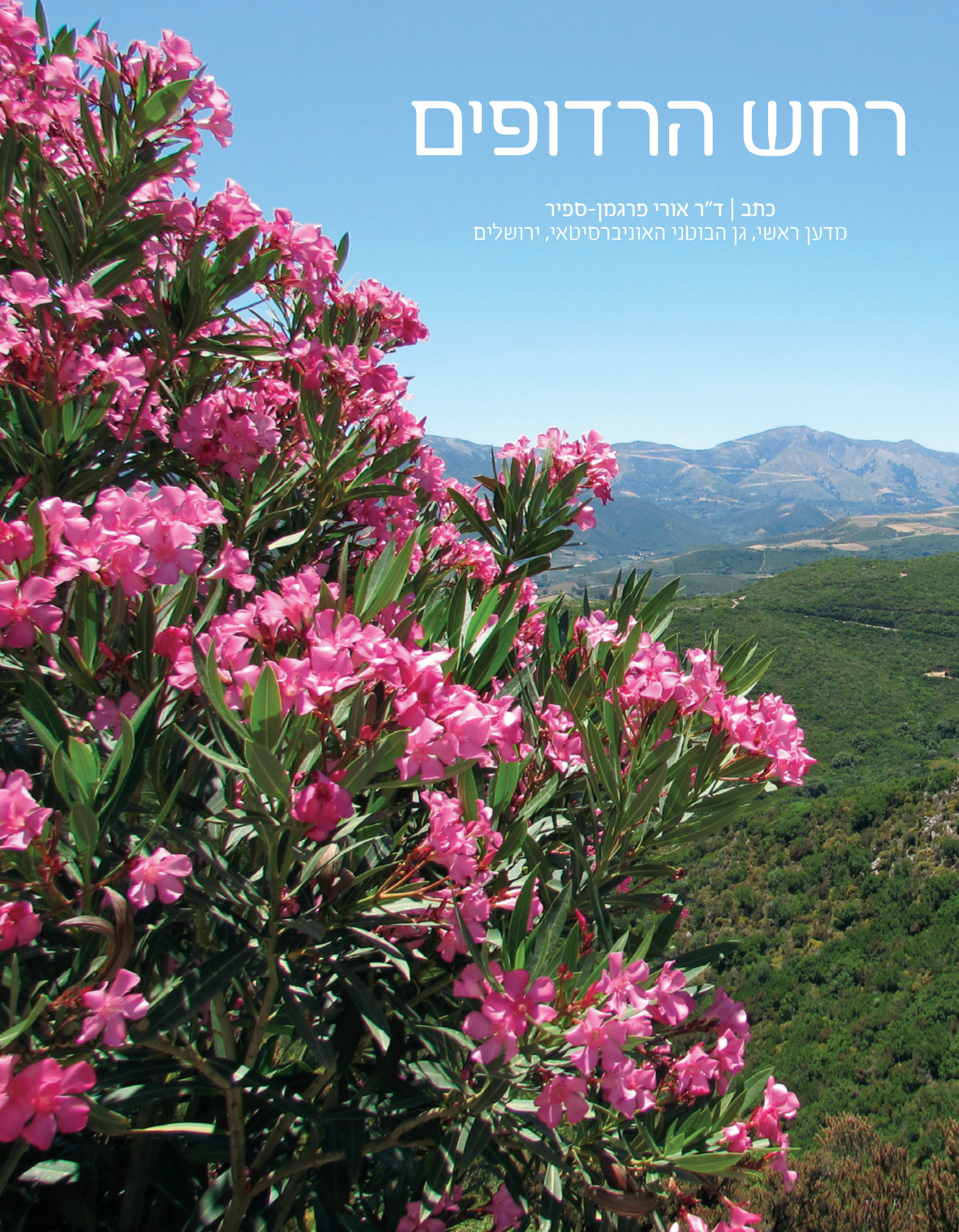

רחש הרדופים

כתב | ד"ר אורי פרגמן-ספיר
מדען ראשי, גן הבוטני האוניברסיטאי, ירושלים

בימים אלה צובע ההרדוף בצבעי ורוד ולבן את הגינות, את שולי הכבישים ואת גדות הנחלים. גם חסכן מים, גם יפה פריחה - אבל זהירות, הוא גם רעיל

▲ הרדוף נחלים ננסי. צילום: דרור ניסן

▶ הרדוף הנחלים. צילום: עדי אדר

הרדוף הנחלים (*Nerium oleander*) הוא שיח פורח מרהיב, מין יחיד בסוג הרדוף ממשפחת ההרדופים, שנצבע כולו בפרחי לבן, ורוד או ארגמן ממש עכשיו, בקיץ. זהו צמח הנפוץ באזור אגן הים התיכון, אבל גם מזרחה עד הודו. באוסטרליה ובקליפורניה הוא נחשב לצמח פולש. בארץ נוכל לפגוש אותו כמעט בכל מקום, אם בבית גידולו הטבעי - גדות נחלים (מכאן שמו) ואם בגינות ובצידי כבישים, שם נשתל.

זהו שיח ירוק-עד בעל ענפים רבים ומעוצים. גובהו נע בין 60 ס"מ בזנים הנמוכים ועד 3-4 מטרים בזנים הגבוהים. ענפיו הגמישים מותאמים לבית גידולו, שבו יש לעתים הצפות ושיטפונות. בבסיס הצמח יש ניצני התפתחות רבים, שמהם מתפתחים ענפים חדשים היוצרים את הנוף הסבוך של השיח. על הגבעולים יש עלים מוארכים וצרים, הערוכים בשלוש, ברביעיות או בזוגות. עלי ההרדוף קשיחים, מכוסים בשכבה שעוותית, המקטינה את איבוד המים, תכונה האופיינית לשיחים ולעצים ים-תיכוניים רבים.

ההרדוף תורבת כצמח נוי עוד בזמנים עתיקים, מאות זנים נפוצים היום בעולם ובארץ. גווני הפרחים נעים מלבן, דרך כל הוורודים ועד לארגמן כהה ואף לצהבהב. חלק מזני הנוי הם בעלי פרח מלא וחלקם בעלי חמישה עלי כותרת כמו בטבע. בגן הבוטני בגבעת רם תוכלו להתרשם מזני נוי של הרדוף וגם מטיפוס הבר הישראלי. ההרדוף משמש בארץ לנוי בגינות, לאורך כבישים (לדוגמה כביש 1 משדה התעופה לתל אביב) ואף מוצב כעץ רחוב קטן חד-גזעי (חפשו כמותו ברחוב שלמה המלך בתל אביב).

▲ אדניון נפוח, הפרח דומה מאד לפרח ההרדוף. צילום: ד"ר אורי פרגמן-ספיר

▶ הרדוף הנחלים בנחל סער. צילום: ד"ר אורי פרגמן-ספיר

▼ הרדוף הנחלים - שימוש במגוון צבעים. צילום: דרור ניסן

אנו ממליצים על שימוש בהרדופים בשל יפי פרחיהם והיותם צמחים חסכני מים, אולם בשל רעילותו של הצמח נמנע משתילתו בגני ילדים ובבתי ספר. ההרדופים מומלצים לשימוש כגדר חיה וחוצצת, כשיח מוקד בגינה קטנה, בגינות עירוניות, באיי תנועה ואף כעצי רחוב. קרינת שמש ישירה חשובה לצמח, אז גם יפרח בעוצמה.

גיוזם ההרדוף אינו חשוב לבריאות הצמח, אלא רק לשליטה בגודלו. כדאי לבצע גיוזם-דילול ולהסיר נצרים מבסיס הצמח. את הגיוזם לא נבצע לפני הפריחה, אלא רק אחריה, בסתיו. באזור ההר מומלץ לדחות את הגיוזם לפברואר-מרץ, כדי שהצמח לא יפגך בקור החורף. חשוב לגזום עם כפפות בשל רעילות הצמח. את ההרדוף מרבים בעיקר בעזרת ייחורים, אותם קל להשריש במים. הייחורים יתפתחו לצמחים זהים גנטית לצמח האם וכך הם משמרים את תכונות הזן הייחודי אותו רוצים לרבות.

מפתיעה העובדה כי ההרדוף, הנפוץ בטבע במעונות לחים, גדל בתרבות במגוון תנאים ונחשב בגיוזם לצמח חסכן במים. בצידי הכבישים הוא נהנה ממי הנגר הנקווים על הכביש ומרווים את שוליו, אולם לעתים קרובות הוא נשתל ואף משגשג במקומות יבשים יותר. תופעה זו מוסברת באבותיו של ההרדוף. הסוג הקרוב ביותר להרדוף הוא אדניון, גם הוא בעל מין יחיד - אדניון נפוח (*Adenium obesum*). זהו שיח קטן בעל בסיס מעובה האוגר מים, הנפוץ במקומות יבשים/מדבריים מדרום אפריקה ועד לדרום חצי האי ערב. גם הוא צמח נוי בישראל. נראה כי בתקופה מסוימת תפוצתו היתה נרחבת עוד יותר והגיעה עד לאגן הים התיכון. מאוחר יותר השתנו תנאי האקלים באזור זה והאדניון התמייך להרדוף, המשמר בגנים שלו את העמידות ליובש שירש מהאדניון. שני הצמחים כה קרובים, עד כי מצליחים להרכיב את האדניון הרגיש ללחות ולקור על ההרדוף העמיד יותר לתנאים המקומיים.

פירות הרדוף ציור של רות קופל

**מפתיעה העובדה כי ההרדוף,
הנפוץ בטבע במעונות לחים,
גדל בתרבות במגוון
תנאים ונחשב בגינון
לצמח חסכן במים**

רעיל ביותר

להרדוף יש שרף רעיל מאוד הנוטף מכל חתך. שרף זה מגן על הצמח מאכילה של רוב בעלי החיים. רק זחלי רפרף ההרדוף אוכלים את העלים ועמידים לרעל, המשמש אותם להגנתם מטריפה. ההרדוף רעיל מאוד ומסוכן לאדם. מקרי ההרעלה חמורים, ואף ידועים מקרי מוות מהפקת משקה עלים, שימוש בענפי הרדוף כשיפודים ואף מליקוק צוף הפרח. בשרף ההרדוף יש חומר רעיל הנקרא אולנדרין, המשפיע ישירות על הלב.

כמו רוב צמחי הרעל, גם ההרדוף משמש כצמח מרפא ומפיקים ממנו תרופות להסדרת פעילות הלב ולטיפול במחלת הנופילה. בארצות ערב משתמשים בהרדוף ברפואה העממית - שמן עם הרדוף לטיפול חיצוני בכאבים ובטחורים או קטורת עלים לטיפול בכאבי ראש. ההרדוף משמש גם להפלות, להרגעת עור, לריפוי עגבת, לחיזוק שיניים ועוד. בשל רעילותו, משמש ההרדוף גם כרעל להשמדת מכרסמים ולהרחקת מזיקים שונים בגנות ובאסמי תבואה. למרות השימושים ברפואה העממית והמודרנית, חשוב לחזור ולציין כי זהו צמח רעיל ביותר ויש להיזהר בו.

שמות ההרדוף

פירוש שמו המדעי של הסוג Nerium הוא במילה היוונית נרוס שפירושה רטיבות - רמז לבית גידולו של הצמח. שם זה נזכר כבר בכתביו של דיוסקורידס מהמאה הראשונה. פירוש שם המין המדעי oleander הוא דמוי זית, בשל עליו הקשיחים וירוקי העד של ההרדוף. השם העברי הרדוף והשם הערבי דפלה הם שיבושים של השם היווני העתיק "רודופנה" שפירושו ורד הדפנה - הפרח ורוד כפרח הוורד ועליו מזכירים בקשיחותם את עלי הדפנה (ער אציל). השם ורד הדפנה חוזר על עצמו בעוד שפות כמו למשל בצרפתית - Laurier rose.

בשל יופיו של ההרדוף, כמה נחלים בארץ נקראים בערבית בשם ואדי דפלה (נחל ההרדופים) על שמו הערבי של ההרדוף. גם היישוב הרדוף שבגליל התחתון נקרא על שם הצמח.

ההרדוף אינו מוזכר בתנ"ך, אך הוא נזכר במשנה ובתלמוד בשמות הרדופני וארדוף ליד שמות אחרים כמו ורדינא וורדינון. בקצה השני של העולם, ההרדוף נבחר כפרח הרשמי של העיר הירושמיה ביפן, משום שהיה הראשון לפרוח לאחר ההפצצה הגרעינית שם במלחמת העולם השנייה.

תודה לנורית חרמון ולדרור ניסן על ההערות המועילות. ❁

ofragman@013.net

